

Daud Abdullah, *Engaging the World: The Making of Hamas's Foreign Policy*, Afro-Middle East Centre, Johannesburg, South Africa, 2021, 246 s., ISBN: 978-0-9947048-2-5

Değerlendiren: Mehmet Rakipoğlu

Geleneksel olarak dış politika analizi literatürü daha çok devletlerin dış politikalarını inceleyen çalışmalarla doludur. Disiplinin ortaya çıktığı ilk yıllardan itibaren literatüre ve uluslararası ilişkiler çalışmalarına devleti temel aktör olarak kabul eden realizmin hâkim olması söz konusu durumun temel sebebi olduğu ifade edilebilir. Fakat realizmin varsayımının aksine devlet dışı aktörlerin (uluslararası kurumlar, toplumsal hareketler, şirket ve dernekler) uluslararası siyasette yaşanan gelişmeleri doğrudan veya dolaylı biçimlerde etkilemesi bu algıyı değiştirmiş; özellikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası örgütlerin, çok uluslu şirketlerin de uluslararası ilişkileri ve dış politikaları etkilediği kabul edilmeye başlanmıştır. Bu anlamda bir devlet dışı aktörlerin nasıl bir dış politika izlediği, hangi araçları kullandığı gibi sorular merak konusu olmuştur. Devlet dışı aktörlerin dış politika yapımı konusundaki literatür, James N. Rosenau'nun 'Turbulence in World Politics' (1990) ve Thomas Risse'nin 'Transnational Actors and World Politics' (1995) gibi çalışmalara dayanır. Bu literatür, devlet dışı aktörlerin, uluslararası sistemde nasıl etkili olabildiklerini ve hangi araçları kullandıklarını analiz etmektedir. Öte yandan devlet dışı aktörlerin dış politikalarını inceleyen literatür, genellikle bu aktörlerin güvenlik ve terörizm perspektifinden ele alınmasına odaklanmaktadır. Matthew Levitt'in "Hezbollah: The Global Footprint of Lebanon's Party of God" ve " Hamas: Politics, Charity, and Terrorism in the Service

@ Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, mehmetrakipoglu@artuklu.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0002-6287-6943>

DOI: 10.12658/D0373
insan & toplum, 2024; 14(2): 209-213
insanvetoplum.org

of Jihad” kitapları ile Khalil al-Anani’nin “Inside the Muslim Brotherhood: Religion, Identity, and Politics” ve Sara Roy’un ‘ Hamas and Civil Society in Gaza’ (2011) eseri, Hamas’ın sosyal hizmetleri ve güvenlik bağlantıları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalar, ideolojik ve güvenlik temelli analizlere yoğunlaşmıştır. Bunlarla birlikte Murat Yeşiltaş ve Tuncay Kardaş’ın editörlüğünü yaptığı “Non-State Armed Actors in the Middle East: Geopolitics, Ideology, and Strategy” kitabı, devlet dışı aktörler literatüründe önemli bir yere sahiptir ve bölgedeki silahlı grupların jeopolitik, ideolojik ve stratejik dinamiklerini kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Ancak, Hamas’ın bu önemli kitapta es geçilmesi, literatürde önemli bir boşluk yaratmaktadır. Bu boşluğu Afro-Middle East Centre’in kıdemli araştırmacılarından ve Hamas ile ilgili derinlemesine bilgiye sahip bir uzman olan Daud Abdullah kitabı ile doldurmaya çalışmıştır. Daud Abdullah, tanınmış bir akademisyen ve aktivist olup, uzun yıllardır Filistin meseleleri üzerine çalışmaktadır. Birçok kez Hamas’ın üst düzey yöneticileri ile röportajlar yapmış ve hareketin iç dinamiklerini ve dış politika stratejilerini birinci elden gözlemlemiştir. Daud Abdullah’ın “Engaging the World: The Making of Hamas’s Foreign Policy” kitabı, bu boşluğu doldurarak Hamas’ın dış politika yapım sürecini ve uluslararası ilişkilerdeki rolünü derinlemesine inceleyen güncel bir katkı sunmaktadır. Dolayısıyla Abdullah’ın kitabı, Hamas’ın dış politikasını daha geniş ve derinlemesine bir perspektiften incelemektedir. Abdullah, Hamas’ın dış politikadaki stratejik tutarlılık ve esneklik arasındaki hassas dengesini vurgulayarak, hareketin dış politika yapım sürecini tarihsel bir çerçevede ele almaktadır. Bu açıdan, Abdullah’ın eseri, Hamas gibi devlet dışı bir aktörün dış politikasına odaklanan orijinal ve önemli bir katkı sunmaktadır.

1987’de kurulan İslami Direniş Hareketi (Hamas)’ın 1990lardan günümüze nasıl bir dış politika vizyonu geliştirdiği, bunu hangi araçlarla uyguladığı gibi sorulara cevap arayan kitabın temel amacı Hamas dış politikasını anlamlandırmaktır. Bu yönüyle kitap, Hamas üzerine yapılan çalışmalardan ciddi anlamda ayrılmaktadır.

Daud Abdullah’ın kitabını, literatürdeki kitaplardan ayırtıran üç temel unsurun olduğu ifade edilebilir. İlk olarak Batı’da Hamas üzerine yazılan eserlerin büyük bir çoğunluğu hareketi terör ve intihar eylemleri ile sınırlamaktadır. Bu kitap ise Batı’daki Hamas’ın terör, güvenlik, bomba gibi çerçevelendirilmesine ve inşa edilmek istenen algıya meydan okumaktadır. Hamas’ı daha çok terörle iltisaklandıran Batılı oryantalist ve güvenikleştirici okumadan farklı bir şekilde hareketin dış politikasını incelemektedir. İkinci olarak Hamas üzerine İslam ve Ortadoğu’daki akademisyenlerin de yazdığı eserler daha çok hareketi anlamaktan ziyade tanıtmaya odaklı kalmıştır. Bu anlamda hareketin kökeni ve ideolojisine dair birçok esere rastlamak mümkündür. Özellikle hareketi Mısır merkezli Müslüman Kardeşler ile ilişkilendiren ve ideolojisini

siyasal İslam ile özdeşleştiren birçok eser bulunabilir. Daud Abdullah'ın kaleme aldığı bu kitap ise hareketin iç dinamiklerinden, teşkilat şemasından, kadrolardan ziyade hareketin dış politika vizyonuna odaklanmakta ve bu manada hareketin dış politika kodlarını tarihsel süreç içerisinde anlamlandırmaya çalışmaktadır. Üçüncü ve son olarak kitabın yazarı başta Halid Meşal, İsmail Haniyye ve Hamas Siyasi Büro ekibi olmak üzere birçok üst düzey yönetici kadrosu ile yaptığı mülakatlarla çalışmayı özgün kılmıştır. Yazarın bireysel tecrübesi üzerinden elde ettiği malumatların ve kullandığı özgün kaynakların kitapta işlenmesi de eseri literatürden farklılaştırmaktadır. Bu açılardan değerlendirildiğinde kitabın literatüre ciddi bir katkı sağladığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Kitap Hamas'ın evrimini uluslararası boyutlarıyla ele almaktadır. Bu anlamda bir direniş hareketi olarak tanımlanan Hamas'ın bütün engel ve meydan okumalara rağmen siyasi olgunlaşma ve büyüme süreci, Gazze başta olmak üzere Filistin'deki toplumsal ve siyasi gelişimine odaklanmaktadır. Yazar tarihsel süreç içerisinde Hamas'ın Gazze, Batı Şeria başta olmak üzere Filistin'de elde ettiği dahili gücü dış politikada bu gücü bölgesel ve küresel boyutlarıyla nasıl işlediğini açıklamaktadır. Bunu yaparken yazar bolca Arapça kullanmıştır. Özellikle birincil kaynaklarla hareketin 1993'teki Oslo Anlaşmaları ile başlayan bölgesel dönüşümlere ve meydan okumalara nasıl tepki verdiğini ortaya koymuştur. Kitabın bu noktadaki argümanı hareketin dış politikada stratejik tutarlılık ve taktiksel esneklik arasında hassas bir denge götüğüdür. Buna göre hareket, Filistin'in özgürleştirilmesi noktasında asıl amacına yönelik adımlar atarken ideolojik dogmalarla kendini sınırlamamaktadır. Halid Meşal'in 2013'te yayımladığı kitapta belirttiği gibi Hamas yaşayan bir organizma gibi görülmektedir. Dolayısıyla değişen şartlara ayak uydurma adına herhangi bir ideolojik saplantı ile hareket etmemektedir. Örneğin 1980'lerin sonlarına doğru hareket daha çok yardım kuruluşları ve sivil toplum üzerinden faaliyet gösterirken, bugün 2 milyona yakın nüfuslu Gazze'yi yönetmekte ve devlet dışı aktör olmasına rağmen bir devlet mantığı ile hareket ederek dış politika inşa etmektedir. Bu anlamda Hamas'ın dış politika ilkeleri yazar tarafından şöyle sıralanmıştır (s.5)

- Başka ülkelerin iç meselelerine karışmama
- Karar alma sürecinde bağımsızlık
- Ortak zemin arayışı
- Çatışan ittifaklardan kaçınma
- Başka ülkelere düşmanca tavır takınmaktan kaçınma
- İşgal altındaki Filistin'de silahlı direnişin kontrolünü sağlama

Bahsi geçen ilkelerin tarihsel süreçte incelenmesi bağlamında yazar üç dönem ayırımına gitmiştir. Hareketin kuruluşundan (1987) 1992'ye kadar olan süreç ilk dönemdir. Bu dönemde hareketin dış politikası daha çok Ürdün, Irak, Libya, Sudan ve Suudi Arabistan ile sınırlı kalmıştır. İkinci dönem 1992'den 2006'ya kadar uzanmaktadır. Bu sürecin ilginç olan noktası 1992'den itibaren İsrail'in Hamas üzerine yaptığı baskıların dış politikaya yansımaları olmuştur. Nitekim 1992'den itibaren İsrail yönetimi Hamas üyelerini Lübnan'a sürgüne zorlamıştır. Bu süreç hareketin diaspora anlamında güçlenmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca bu tarihten itibaren Hamas gerek Batılı medya kurumları gerekse sivil toplum kuruluşları ile harekete geçmiş, iletişim ağını genişletmiştir. Benzer şekilde hareket dış politikada aktör çeşitlendirmeye de başlamıştır. Üçüncü zaman dilimi de 2006-2019 arasını kapsamaktadır. Bu süre zarfında Hamas Avrupa'daki birçok hükümet başta olmak üzere Rusya, Malezya ve Güney Afrika gibi ülkelerle resmi temaslar kurmaya başlamıştır. Bu üç dönem kategorizasyonu çerçevesinde kitap 9 farklı bölümden oluşmaktadır.

Kitap, Hamas'ın tarihi ve dış politikası boyunca kritik olayları ele alırken, özellikle bazı dönüm noktalarına odaklanmıştır. Örneğin, 1990'daki Irak'ın Kuveyt işgali ve Hamas'ın bu krize verdiği tepkiler, hareketin ilk büyük diplomatik sınavı olarak değerlendirilmiştir. Daha sonraki dönemlerde, FKÖ'nün zayıflamasını bir fırsat olarak değerlendiren Hamas, nüfuzunu artırma çabalarını yoğunlaştırmış ve Oslo sürecine tepki göstermiştir. Bu durum, hareketin bölgesel ve uluslararası arenada nasıl konumlandığına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle İran ile ilişkilerin derinleşmesi ve Tahran'daki İntifada konferansına katılımı, Hamas'ın stratejik manevralarını ve dış desteklerini belirginleştirmiştir. Lübnan sürgünü, Hamas'ın uluslararası medya ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerini şekillendirmede önemli bir rol oynamış ve hareketin dış politikadaki çeşitliliğini artırmıştır. Ayrıca, 2006 seçimlerinin ardından Rusya ve Küresel Güney ile gelişen ilişkiler, Hamas'ın global stratejisindeki dönüşümü yansıtmıştır. Arap devrimleri sırasında Suriye'den Katar'a yapılan stratejik taşınma ve Türkiye ile olan uyumlu politikalar, bölgesel dinamiklerdeki adaptasyonunu sergilemiştir. Kitabın son bölümü, Hamas'ın 1987'den 2020'ye kadar dış politikada nasıl bir evrim geçirdiğini, sürekli diplomasi ve pragmatizmle nasıl bölgesel ve sistemik dönüşümlere ayak uydurduğunu analiz etmiştir. Bu şekilde, kitapta Hamas'ın kompleks dış politika yönetimi ve stratejik hedefleri genel bir çerçevede incelenmiştir.

Kitabın Hamas'a dair kaleme alınmış literatüre ciddi bir katkı sağladığı rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca yazarın anlaşılması kolay bir dille kitabı yazması, eserin dilinin oldukça akıcı olmasını sağlamıştır. Söz konusu durum okuyucunun metni okumasını kolaylaştırmaktadır. Metnin diğer bir olumlu noktası kitabın bölümlendirilmesinin

dikkatlice yapılmış olmasıdır. Her bir bölümün yaklaşık yirmişer sayfa olması, okuyucunun dikkatinin dağılmasını engellemektedir. Bütün bunlara rağmen eserin bir dış politika analizi iddiası ile yola çıkıyor olmasına rağmen teorik ve kavramsal bir çerçeveden yoksun olması kitabın eleştirilmesi gereken noktalardan birisidir. Ayrıca eserde, literatür taramasında ifade edilen kaynaklara ve devlet dışı aktör çalışmalarına dair bir tartışmanın ve teorik zeminin olmaması da önemli eksiklerden sayılabilir. Ayrıca yazarın bazı ifadelerinin oldukça müphem olduğu ve birbirleriyle çeliştiği veya izaha muhtaç olduğu ifade edilebilir. Örneğin yazar Hamas'ın İslami prensiplere göre hareket ettiğini iddia etmektedir (s.2). Oldukça ucu açık bir ifadeye olan bu argümanın kanıt üzerinden tartışılması gerekmektedir. Benzer şekilde İslami prensiplere göre hareket eden bir devlet dışı aktörün pragmatist hareket etmesi de ayrı bir tartışma konusudur. Öte yandan yazar, idealizm ile realizmin herhangi bir ihtilaf olmadan bir arada yürütülebileceğini öne sürmektedir (s.3). Bu iddianın da gerçeklikten ve bilimsellikten uzak olduğu, yazarın bu teorik tartışmalara mesafeli durduğu görülmektedir. Eserin eleştirilecek bir diğer noktası bölümlerdeki eksiklerdir. Mısır gibi hareket açısından kritik öneme haiz bir ülke ile ilişkilere dair müstakil bir bölümün olmaması eseri zayıf göstermiştir. Benzer şekilde İsrail işgaline karşı dünya çapında faaliyetler yürüten BDS (Boycott, Divest and Sanction) olarak bilinen hareketle ilişkilerinin de incelenmemesi oldukça önemli bir husustur. Bütün bu eksiklere rağmen Daud Abdullah'ın Hamas dış politikasını incelediği eser literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Gerek kaynak özgünlüğü gerekse kapsamı açısından oldukça geniş ve hacimli bir eser olan 'Dünya ile Angaja Olmak: Hamas'ın Dış Politika Yapımı' kitabı hareketin dış politikasına dair baş ucu eser olma niteliği taşımaktadır.